

Волошкевич Г. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТАНОВЛЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПОЧАТКУ XX СТ.

У запропонованій статті досліджено процес виникнення та становлення ювенальних судів на українських землях у складі Російської імперії на початку XX століття. Звертається увага на передумови появи спеціалізованих судових інституцій для неповнолітніх, які були зумовлені як загальноімперськими реформами, так і локальними потребами у гуманізації кримінального правосуддя. Проаналізовано вплив європейських ідей щодо правового захисту дітей та тенденції реформування судової системи у контексті зростання уваги до соціального походження правопорушень серед неповнолітніх. Особливу увагу приділено специфіці формування ювенальних судів саме на українських землях, зокрема в Києві, Одесі, Харкові, де спостерігався активний пошук нових підходів до розгляду справ за участі дітей та підлітків.

Окреслено ключові проблеми, з якими стикалися ювенальні суди на початковому етапі свого функціонування: недостатнє законодавче забезпечення, кадровий дефіцит підготовлених фахівців, обмеженість реабілітаційних механізмів, вплив консервативної судової практики. Зазначено також соціально-економічні та культурні чинники, що ускладнювали інтеграцію ювенальної юстиції в загальну правову систему імперії.

У статті розглянуто спроби подолання цих проблем через введення нових форм роботи з неповнолітніми (медіація, наставництво, пробація), а також через залучення представників педагогічної та медичної спільноти до участі у судовому процесі. Автор підкреслює, що історичний досвід функціонування ювенальних судів в українських реаліях початку XX століття має важливе значення для сучасних реформ у сфері ювенальної юстиції в Україні.

Ключові слова: кримінальна відповідальність неповнолітніх, кримінальне покарання, виправний вплив, перевиховання, реінтеграція, ювенальне правосуддя, відновлювальне правосуддя, ювенальна юстиція, суд для неповнолітніх.

Постановка проблеми. Проблема дитячої злочинності та необхідність ресоціалізації неповнолітніх правопорушників стає дедалі актуальнішою для сучасного українського суспільства. Тривала війна, погіршення економічної ситуації, відсутність належного контролю зі сторони правоохоронних органів сприяє поступовому зростанню кількості неповнолітніх правопорушників. Українській державі необхідно терміново розробити комплекс заходів спрямованих на подолання цього негативного явища, водночас забезпечуючи дотримання таких ключових принципів, як законність, гуманізм та повага до прав і свобод людини. Одним з ключових елементів цієї програми боротьби зі злочинністю може стати спеціалізований суд для неповнолітніх. Так, у новій стратегії Ради Європи з прав дитини на 2022–2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства» стратегічною ціллю держави визначено розбудову «дружнього до дитини правосуддя» на основі спеціалізова-

них установ відновлювального правосуддя, оскільки загальні суди «часто створюються для дорослих» і «недостатньо визнають і враховують специфічні потреби дітей у ситуаціях контакту та конфлікту із законом».

Окреслені завдання зумовлюють привернення уваги громадськості до інституту ювенальних судів, які з'явилися в різних країнах світу ще наприкінці XIX – на початку XX ст. Актуальність дослідження історії ювенальних судів на українських землях Російської імперії обумовлена необхідністю глибшого розуміння історичних витоків правосуддя щодо неповнолітніх та вивчення механізмів, які використовувались у минулому для захисту прав дітей. Історичний досвід національної ювенальної юстиції дає змогу проаналізувати, як формувалися спеціалізовані судові інституції для неповнолітніх, які ідеї та принципи лежали в їх основі, а також які фактори впливали на їх функціонування. Вивчення цього досвіду дозволяє оцінити як позитивні, так і негативні аспекти минулого правосуддя щодо дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день, основні аспекти діяльності ювенальних судів, як в історичному минулому, так і сьогодні, дістали широке висвітлення у багатьох пострадянських країнах. Так, зарубіжними та українськими вченими: Л. Остапович, Н. Крестовською, А. Омарова, У. Ковни, Н. Чудик-Білоусової, В. Харчука, Я. Мачужака та ін., підготовлено серію статей та монографій присвячених проблематиці ювенальної юстиції. Слід відзначити, що і іноземні автори не залишили поза увагою цю тему, свідченням чого є поява роботи Мері Макколі «Діти за ґратами», а також роботи Даніеля Кінга, Алісона Бурка та ін.

Постановка завдання. У рамках запропонованої статті, на наш погляд, слід звернути увагу на низку ключових питань, відповіді на які дадуть можливість здійснити комплексний аналіз історичних витоків становлення в на українських землях у складі Російської імперії спеціалізованої системи правосуддя щодо неповнолітніх на початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Російській імперії, як нами вже було встановлено попередньою, сформувалися соціальні, ідеологічні та правові передумови появи суду для неповнолітніх: різкий ріст злочинів вчинених неповнолітніми, існує в суспільстві переконання про необхідність не стільки покарання, скільки ресоціалізації підлітків, прийняття низки нормативно-правових актів, що закріплювали спрощений порядок судочинства при розгляді справ неповнолітніх, а також запроваджували особливі види санкцій, що носили переважно виправний характер. Загалом, можна стверджувати, що на початок ХХ ст. Російська імперія впритул підійшла до тієї межі, з перетинання якої у розвинутих країнах світу починають з'являтися окремі суди для неповнолітніх.

Важливим поштовхом до запровадження ювенальних судів стало ознайомлення російської громадськості з практичною діяльністю зарубіжних судів для неповнолітніх та успіхами продемонстрованими ними у подоланні ряду проблем пов'язаних з дитячою злочинністю. Інформація про існування нових установ на самому початку, безумовно, стала предметом уваги не чисельного кола спеціалістів, які займалися розробкою питань пов'язаних з подоланням криміналізації вітчизняної молоді. Однак, завдяки їх популяризаторській роботі відомості про ювенальні суди починають поширюватися серед дедалі більшого кола людей. Популяризація ідеї ювенального суду в Російській

імперії, як і загалом в багатьох країнах світу, йшла декількома шляхами.

Щонайперше, зарубіжні ювенальні суди знайшли своє жваве обговорення на засіданнях громадських організацій, що опікувалися правами і свободами неповнолітніх. На березневому засіданні Санкт-петербурзького юридичного товариства у 1908 році професором П. Люблінським була зачитана доповідь про організацію та діяльність судів для неповнолітніх, переважно американських [1, с. 3–4].

У подальшому, це питання починає виноситися на більш широке обговорення і опиняється в центрі уваги як регіональних, так і центральних з'їздів, що проводилися вищезначеними організаціями. Зокрема, можливість створення спеціальних підліткових судів обговорювалося під час роботи з'їздів представників виправно-виховних закладів для неповнолітніх, а в заключних резолюціях цього з'їзду відзначалося необхідність створення подібних судових установ.

Поступово, з кулуарів наукових форумів ідея впровадження ювенальної юстиції потрапляє на сторінки засобів масової інформації. У чисельних публікаціях кінця ХІХ – початку ХХ ст. на шпальтах різноманітних видань, як наукового, так і публіцистичного характеру, жваво обговорювалися досвід сусідніх країн у організації судів для неповнолітніх та можливість створення подібних установ в Російській імперії. На перше десятиліття ХХ ст. теорія ювенальної юстиції переживає своєрідний бум в Росії – були опубліковані в журналах або вийшли окремими збірниками роботи М. Гернета, Л. Дельзона, В. Дриля, Г. Жолі, Є. Жюльє, Е. Тарасова, М. Окунева, А. Піонтковського, Ферріані, В. Ширяєва та інших дослідників в яких детально аналізувався досвід роботи дитячих судів США, Франції, Англії, Німеччини тощо.

Інформація про успіх санкт-петербурзьких піонерів ювенальної юстиції досить швидко розповсюдилася по всій території Російської імперії, і зокрема в українських губерніях. Тут також знайшлися не байдужі до справи подолання проблеми дитячої злочинності і за прикладом своїх однодумців зі столиці розпочали підготовку до утворення спеціальних судів для неповнолітніх.

У 1912 році за цю справу одночасно взялися київський та харківський осередки. В Києві ініціатором виступив мировий суддя В. Левитський [2, с. 3]. У квітні 1912 року на загальних зборах Київського товариства патронату він представив доповідь з промовистою назвою – “Щодо суду для малолітніх”, в якій переконливо доводив доціль-

ність відкриття ювенального суду в м. Києві. Заслухавши доповідь, збори товариства підтримали пропозицію В. Левитського і створили спеціальну комісію для розробки проекту положення, яке б регулювало діяльність подібного суду та допоміжних установ. Підготовка документу, в якій активну участь взяв сам ініціатор справи, тривала до кінця 1912 р. і завершилась прийняттям “Правил для організації спеціального суду у справах неповнолітніх в місті Києві” [3, с. 1–3]. За своїм змістом означений документ був дуже подібний до першої частини “Правил” вироблених в Санкт-Петербурзі, хоча й мав певні відмінності. Зокрема, в ньому був наведений більш детальний перелік заходів, що могли бути використані суддею для виправлення неповнолітніх правопорушників.

Одночасно з розробкою нормативного документа, була здійснена і підготовка матеріальної бази необхідної для функціонування суду – рішенням міської думи було виділено 2 тисячі карбованців на потреби цієї установи. Щоправда, представники київського осередку відзначали, що ця сума покривала лише частину витрат і для повного забезпечення усіх наявних потреб необхідні були значно більші кошти – щонайменше 5 тис. карбованців [2; с. 4].

У грудні 1913 року Міністерство юстиції дало згоду на утворення спеціального суду для підлітків, заявивши, що: “перепон до встановлення особливого порядку розгляду справ неповнолітніх у м. Києві не виникає”, а Київський міський з’їзд мирових суддів 7 січня 1914 року постановив передати всі справи за участю малолітніх обвинувачених та потерпілих на розгляд додаткового судді, яким був призначений В. Левитський [2, с. 4].

За аналогічним зразком розвивалися події і на сході України, в місті Харкові, де ініціатором ювенального руху виступив місцевий мировий суддя Є. Файст. Саме він направив у 1912 році Харківському повітовому земському зібранню та Харківській міській думі звернення, у якому доводив доцільність запровадження автономного ювенального суду в м. Харкові. Йому ж довелося в подальшому взяти на себе роль укладача положення про суд для неповнолітніх, а після його утворення – функцію судді у цій установі [4, с. 539–541].

Зусилля проявлені київським та харківським товариством у справі організації судів для неповнолітніх мали важливе значення для розвитку вітчизняної ювеналістики. За їх прикладом громадські організації у великих українських містах – Одесі, Катеринославі, Миколаєві – активізують роботу

з відкриття подібних установ, що дає можливість судам для неповнолітніх у цих містах розпочати свою роботу ще до початку Першої світової війни. [5, с. 32].

В науковій літературі немає єдиної точки зору щодо кількості відкритих судів для неповнолітніх до моменту повалення російської монархії. Класична ювенальна історіографія, як правило оперує цифрою від восьми до одинадцяти, визначаючи місцями утворення судів для неповнолітніх: Москву, Санкт-Петербург, Київ, Харків, Одесу, Катеринослав, Миколаїв, Ригу, Саратов, Лієпаю, Томск [6, с. 23; 7, с. 6]. Водночас, в ряді джерел можна зустріти повідомлення про організацію судів для підлітків і в інших регіонах Російської імперії. Однак, як би там не було, їх загальна чисельність навряд чи перевищувала два десятки, що загалом слід визнати недостатньою кількістю для величезної країни. Серед багатьох причин, що зумовили повільний поступ ювенальної юстиції в Російській імперії, на наш погляд основними були наступні.

Відсутність нормативно-правової бази необхідної для діяльності ювенальних судів. На початок XX ст. в країні не існувало жодного нормативно-правового акту загальнодержавного характеру, який би регулював діяльність ювенальних судів. Відповідно, піонерам ювенальної юстиції доводилося пристосовувати до своїх потреб вже існуюче законодавство. Так, перші ювенальні суди з’явилися у Російській імперії у формі особливих мирових суддів і на них поширювало діюче законодавство російської держави про мирову юстицію – “Про заснування судових установ”, “Статут про покарання, що накладалися мировими судьями” тощо. Зрозуміло, що подібне рішення лише частково вирішувало ті проблеми, що стояли перед прихильниками ювенальної юстиції, оскільки в існуючих нормативно-правових актах не була врахована специфіка діяльності дитячих судів, позаяк незважаючи на ряд спільних рис, внутрішня будова означеного суду, порядок розгляду справ у ньому, значно відрізнялися від звичайного мирового суду ювенального суду.

Спробою знайти вихід з подібної ситуації стало прийняття окремих нормативних документів, які б більш точно визначили правове становище ювенальних суддів. У більшості випадків, подібними документами ставали “Правила”, що розроблялися ініціативною групою і затверджувалися Міністерством юстиції та з’їздом мирових суддів відповідного округу. Однак, подібний підхід унеможлилював створення єдиної, уніфікованої сис-

теми ювенальної юстиції. Натомість, як свідчить аналіз змісту “Правил”, в країні виникав ряд автономних судових установ, з власною структурною організацією, юрисдикцією, правилами розгляду справи тощо. Так, для прикладу, охарактеризуємо ситуацію, що виникала при розгляді справ стосовно завдання незначних тілесних ушкоджень дітям. Згідно з “Правил” Петербурзького суду для неповнолітніх, подібні справи розглядалися у суді лише у тих випадках, коли суб’єктом цього злочину виступав опікун або батьки неповнолітнього [8, 147]. В свою чергу, “Правила” більшості українських судів, зокрема київського, не місти подібних обмежень і розглядали справи в незалежності від наявності родинного чи правового зв’язку особи-злочинця з неповнолітнім потерпілим.

Недостатня підтримка державою ювенального руху в країні. На початок ХХ ст. організація ювенальних судів була більше справою приватною, громадською, аніж державною. Уряд Російської імперії не схотів забезпечити повномасштабну підтримку ювенальній юстиції, а саме: розробити нормативно-правову базу діяльності судів, зменшити бюрократичні проволочки, здійснити централізовану організацію судів для неповнолітніх у містах Російської імперії, наголосити на необхідності організації подібних судів перед місцевими чиновниками. Як наслідок, піонерам ювенального руху доводилося самотійно долати чисельні перепони, що існували на їх шляху. Так, типовою була ситуація, з утворенням ювенального суду в місті Києві. Прийняте рішення змогли реалізувати лише через рік, оскільки проект близько року пролежав у Міністерстві юстиції, перш ніж воно дало згоду на утворення цього судового органу [9, с. 13].

Слабка матеріальна та фінансова база. Відсутність підтримки держави, про яку йшлося вище, негативно позначилося і на матеріальному та фінансовому становищі перших ювенальних судів. Кошти та матеріали, необхідні для функціонування цього виду судових установ, з державного бюджету не виділялися, а натомість, утримання ювенальних судів перекладалося на органи місцевого самоврядування або філантропічні організації. Недоліки подібної політики, її помилковість, виявилися дуже швидко. По-перше, виділення матеріальних ресурсів, а також визначення розміру фінансування, здійснювалося виключно за бажанням місцевої влади. Зрозуміло, що фінансові можливості у різних містах були різними, і це одразу проявлялося у матеріальному забезпеченні

судів. Наприклад, у Санкт-Петербурзькому суді виділялося на утримання канцелярії (5 чол.) – 200 крб. щомісяця, тоді як у київському – всього лише 66 крб. [8, 18; 10, 16]. По-друге, урядовці не врахували того факту, що місцеві бюджети у більшості випадків страждали від нестачі грошей, і тому, навіть при наявності подібного бажання, не могли направити на розвиток ювенальної юстиції значних коштів. Як наслідок, більшість ювенальних судів страждали від нестачі коштів необхідних для утримання апарату суду та забезпечення його матеріальних потреб. Так, під час організації ювенального суду в м. Києві, рішенням міської думи було виділено 2 тисячі карбованців на потреби цієї установи, тоді як, за підрахунками представників київського осередку, для повного забезпечення усіх наявних потреб необхідні були значно більші кошти – щонайменше 5 тис. карбованців [11, 14].

Проблеми кадрового характеру – нестача необхідного числа працівників. Відсутність належного фінансування спричинила дефіцит професійних кадрів у ювенальних судах, що в свою чергу значно ускладнило їх роботу. Так, зважаючи на великі обсяги документообігу (за рік розглядалося в середньому близько 1000–2000 справ) суди потребували значну кількість добре підготовлених канцеляристів. Однак, хронічна нестача коштів змушувала їх або урізати оплату праці канцеляристів або скорочувати штати працівників. Так, описуючи ситуацію у Санки-Петербурзькому ювенальному суді, який фінансувався чи не найкраще в Російській імперії, суддя М. Окунев зазначав: «штат канцелярії більш менш достатній, однак цей результат досягнутий лише завдяки тому, що оклади працівників канцелярії вельми незначний» [8, 17].

Подібною була ситуація і з попечителями, які виконували основну роботу по нагляду за неповнолітніми правопорушниками. Якщо в столиці на формування штату працівників виділяли 6 тис. крб. і можна було найняти 5 попечителів, то в регіонах оперували значно скромнішими сумами і кількість штатних попечителів коливалося від 1 до 3. Якщо зважити, що в середньому за рік суди направляли під нагляд попечителів близько 500–1000 осіб, то в середньому на одного працівника припадало від 100 до 300 осіб, що повинні були перебувати під його наглядом. Статистичні данні підтверджують цей висновок. Так, в Санкт-Петербурзькому ювенальному суді, середня кількість неповнолітніх, що знаходились під його контролем становила 110–112, тоді

як у київському цей показник сягав 130–140 осіб [8, 19; 11, 36–38]. Зрозуміло, що за таких умов, нагляд попечителів за правопорушниками, що було одним з важливих чинників перевиховання правопорушника, перетворювався на звичайну формальність і не давав позитивних результатів.

Обмежений характер юрисдикції ювенального суду. Оцінюючи юрисдикцію ювенальних судів Російської імперії з точки зору відповідності поставлених перед ними завдань – захисту інтересів дитини, варто було б наголосити, що вона не охоплювала усі ті справи, які за логікою повинні б були увійти до сфери відання суду для неповнолітніх. Насамперед, мова йде про справи, що стосувались неналежного виконання батьками та дітьми своїх обов'язків один щодо одного, справи які виникали з відносин опікунства і т.п.

Обмежене коло заходів виховного характеру, які могли бути застосовані до неповнолітнього. Домінування заходів виправного характеру над репресивними заходами завжди вважалося характерною рисою ювенальної юстиції. Однак, законодавство Російської імперії не створювало умов для її втілення на практиці, оскільки на відміну від західноєвропейського законодавства, яке знало більше десятка різноманітних заходів виховного впливу (зокрема, в англійському законодавстві їх нараховувалося 13), російське кримінальне законодавство обмежувалося декількома: відповідальний нагляд з боку батьків, направлення до спеціальних колоній чи притулків тощо. Не дивно, що за таких умов суді справедливо скаржилися на обмежену кількість саме заходів виховного характеру, які за законом вони могли накласти на дитину, та неможливість в повній мірі скористатися наявними. Зокрема, хоча в якості альтернативи тюремному ув'язненню суддям настійно рекомендували відправляти неповнолітніх до колоній чи притулків, вони не мали реальної змоги виконати це побажання. Причиною цьому була гостра нехватка подібних виправно-виховних закладів на території Російської імперії – факт відзначений як сучасниками тих подій, так і сучасними науковцями.

На першому з'їзді діячів з питань суду для неповнолітніх відбувся 27–30 грудня 1913 р. у Петербурзі ці проблеми знайшли своє обговорення та намітилася спроба їх розв'язання. Однією з головних секцій цього з'їзду стала юридична, якій було доручено розглянути пропозиції та розробити проекти законів про відповідальність неповнолітніх, про судочинство у справах неповнолітніх тощо. Центральне місце у роботі цієї

секції зайняло обговорення Проекту закону про судочинство у справах неповнолітніх, яка була зроблена П. І. Люблінським [12, с. 82].

Згідно з запропонованим П. І. Люблінським проектом передбачалося:

По-перше, законодавчо закріпити існування ювенального суду, для чого слід було доповнити ст. 45 «Уставу судових установлень» положеннями про виділення окремого судді для розгляду справ неповнолітніх. Також, передбачалося висунення до судді ряду додаткових вимог, насамперед у сфері володіння психолого-педагогічними якостями.

По-друге, встановити спеціальну процедуру розгляду кримінальних справ за участю неповнолітніх у суді. Основні зміни, які автор проекту передбачав внести до «Уставу карного судочинства» зводилися до наступного:

- чітко визначити підсудність ювенальних судів максимально розширивши її. Зокрема, крім тих справ де неповнолітні виступали правопорушниками, передбачалося також віднести на розгляд цього суду справи де неповнолітні виступали постраждалою стороною: про невиконання своїх обов'язків батьками; справи про порушення прав неповнолітніх, зайнятих у ремісничих закладах; справи про охорону життя, здоров'я, моральності неповнолітніх або про забезпечення їм можливості одержувати належне виховання.

- виділяти справи за участю неповнолітніх в окреме провадження і розглядати їх окремо від справ дорослих злочинців;

- спростити процедуру розгляду справи у ювенальних судах та розглядати справу за закритими дверима.

- закріпити у законодавстві інститут постійних піклувальників при ювенальних судах, визначити основні кваліфікаційні вимоги до піклувальників, та окреслити коло їх обов'язків.

Слід зазначити, що не дивлячись на актуальність більшості з піднятих Люблінським питань, цей проект отримав доволі неоднозначну оцінку присутніх, багато його положень були визнані сумнівними та непрактичними. Особливо на цьому наголошували судді ювенальних судів, юристи практики, які бачили наявність серйозних відмінностей між тим, що було проголошено в теорії і створено на практиці. Передбачалося продовжити обговорення проекту та початок війни у 1914 році перекреслив ці плани.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що на початку XX ст. склалися сприятливі умови для впровадження у судову систему Росій-

ської імперії ювенальних судів. Роль ініціатора цього процесу взяли на себе громадські організації, що опікувалися проблемами соціального захисту неповнолітніх. Завдяки їх зусиллям були розроблені програмні документи, що визначали порядок організації та розгляду справ у судах для неповнолітніх, забезпечили підтримку першим судам з боку органів місцевого самоврядування. Водночас, фінансові, організаційні та юридичні перепони стояли на заваді швидкому розповсю-

дженню цих установ. Перші ювенальні суди виникали на базі мирових судів, чия нормативно-правова база не повною мірою відповідала цілям та завданням нового суду. Спроба виробити окремий нормативно правовий акт виявилася невдалою, а відсутність особливої зацікавленості зі сторони держави в розбудові системи ювенальної юстиції, залишило багато розробок виключно на рівні теоретичних проєктів, не забезпечивши їм практичної реалізації.

Список літератури:

1. Люблинский П.И. Особые суды для юношества в Северной Америке и Западной Европе. СПб.: Сенатская тип., 1908. 154 с.
2. Левитский В. Суд для малолетних в городе Киеве. Киев: Из-во Киевского патроната, 1915. 189 с.
3. Правила для организации особаго суд а по делам малолетних в городе Киеве / Левитский В. Суд для малолетних в городе Киеве. Киев: Из-во Киевского патроната, 1915. – С. 1–3 (Приложение 1)
4. Дети – преступники. М.: Книгоизд-во «В.И. Знаменский и Ко», 1912. 617 с.
5. Крестовська Н.М. Ювенальна юстиція: навч. посібник. – О. : ОЮІ ХНУВС, 2006. – 243 с.
6. Una Kirstine Hakvåg Juvenile Justice in the Russian Federation. OSLO. 2009. 111 p.
7. Волошкевич Г.А. Організаційно-правові проблеми становлення ювенальних судів в Російській імперії./Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави : збірник наукових праць. Ч., 2010 С. 4–8.
8. Окунев Н.А. Особые суды по делам малолетних. Отчет С-Петербургского мирового судьи Н.А. Окунева за 1910 г. СПб., 1911. 184 с.
9. Левитский В. О особенностях русского суда и мерах его укрепления и развития / *Особые суды для малолетних*. СПб., 1915. № 3. С. 12–20.
10. Тарасова Е.П. Детский суд за границей и в России. М.: «Типография русского Товарищества», 1912. 92 с.
11. Левитский В. Детский суд и война (Второй год деятельности Особого Суда для малолетних в г. Киеве). Киев, 1916. 50 с.
12. Окунев П.А. Первый Русский съезд деятелей по вопросам суда для малолетних / *Школа и жизнь*, 1914 № 13. С. 72–91.

Voloshkevych H. A. THE FORMATION OF JUVENILE JUSTICE IN THE UKRAINIAN TERRITORIES OF THE RUSSIAN EMPIRE IN THE EARLY 20TH CENTURY

In the proposed article, the process of the emergence and development of juvenile courts in the Ukrainian territories within the Russian Empire in the early 20th century is explored. Attention is given to the preconditions for the establishment of specialized judicial institutions for minors, which were driven by both empire-wide reforms and local needs for the humanization of criminal justice. The article analyzes the influence of European ideas on the legal protection of children and the broader trends in judicial reform, particularly in the context of growing awareness of the social origins of juvenile delinquency.

Special focus is placed on the specific features of the formation of juvenile courts in the Ukrainian territories – particularly in Kyiv, Odesa, and Kharkiv – where there was an active search for new approaches to handling cases involving children and adolescents. The article outlines the key challenges faced by juvenile courts in the early stages of their operation: insufficient legislative support, a shortage of trained professionals, limited rehabilitation mechanisms, and the influence of conservative judicial practices. Socio-economic and cultural factors that complicated the integration of juvenile justice into the broader legal system of the empire are also highlighted.

The article examines attempts to overcome these problems through the introduction of new forms of work with minors (such as mediation, mentorship, and probation), as well as through the involvement of pedagogical and medical professionals in the judicial process. The author emphasizes that the historical experience of juvenile courts in the Ukrainian context of the early 20th century holds significant relevance for current reforms in the field of juvenile justice in Ukraine.

Key words: juvenile criminal responsibility, criminal punishment, corrective influence, re-education, reintegration, juvenile justice, restorative justice, juvenile courts.